

کردستان

استان کردستان با مساحتی حدود ۲۸ هزار و ۲۳۵ کیلومتر مربع در غرب ایران، قرار دارد. این استان از شمال با استان‌های آذربایجان غربی و زنجان، از شرق با استان‌های همدان و زنجان، از جنوب با استان کرمانشاه و از غرب با کشور عراق همسایه است. مرکز استان کردستان، شهر سنندج است و از شهرهای مهم آن می‌توان به شهرهای بانه، بیجار، دیواندره، سقز، قروه، کامیاران، مریوان اشاره کرد.

فهرست وب سایت ها و خدمات الکترونیکی

موقعیت جغرافیایی

استان کردستان از لحاظ اقلیمی و طبیعی، یکی از مناطق کوهستانی کشور با دشت‌های مرتفع و دره‌های وسیع در سراسر منطقه است. این استان از مریوان شروع شده و تا دره قزل‌اوزن و کوه‌های زنجان جنوبی در شرق ادامه می‌یابد. رشته‌کوه‌های غرب کشور به صورت رشته‌هایی موازی، تمامی پهنه استان را در بر گرفته و محدوده طبیعی آن را تشکیل می‌دهند.

ناهمواریه‌های این استان با عنوان ناحیه کوهستانی کردستان مرکزی شامل دو بخش غربی و شرقی می‌شود و شکل پستی، بلندی و جنس زمین در این دو بخش با یکدیگر متفاوت است. بخش کوهستانی غربی از لحاظ یکنواختی و سستی جنس زمین دارای اشکال مشابه با ویژگی کوه‌های گنبدی شکل، شیب یکنواخت و ملایم همراه با دره‌های باز است. قسمت وسیعی از سنندج، مریوان، سرزمینهای اطراف آن‌ها تا جنوب کردستان ناحیه کوهستانی چهل‌چشمه در بین مریوان و سقز، جزو این بخش کوهستانی محسوب می‌شوند. همچنین باید اضافه کرد که دنباله پستی و بلندی‌های این ناحیه از جنوب و شرق شروع شده و تا دامنه غربی در داخل کشور عراق ادامه دارد.

بخش کوهستانی شرقی که با بخش کوهستانی غربی متفاوت است، از یک حصار کوهستانی سنگ‌های دگرگونی و رسوبی تشکیل شده است. این بخش از منطقه بیشتر به وسیله دشت‌های مرتفع هموار و تپه‌های ماهوری احاطه شده که از مهم‌ترین این دشت‌های حاصلخیز می‌توان از: مریوان، اوباتو، نیلاق یا دهگلان، قروه و دشت کامیاران نام برد. بخش شرقی که قسمت‌های شرقی سنندج را دربرمیگیرد، در حد فاصل ناحیه غربی و شرقی، یک رشته از ارتفاعات آتشفشانی شمالی-جنوبی را به وجود می‌آورد. در این ناحیه به استثنای کوه‌های بیجار، دشت‌های وسیعی وجود دارد که مرتفع‌ترین دشت این ناحیه «هوهتو» خوانده می‌شود. بلندترین کوه‌های بخش کوهستانی شرقی، شاه‌نشین در شمال بیجار، شیدا در مرکز و پنجه‌علی بین قروه و سقز است. از دیگر

کوه های مهم استان می توان به کوچسار، شیخ معروف، کانی چرمه، حلقه مسیر، سنا سره، میانه، مسجد میرزا، ملا کاوو، حسین بک، پیازه، تخت، هو عالی داغ، چهل چشمه، هوار برزه، چرخ لان و کوه سراج الدین اشاره کرد. در کل؛ مرتفع ترین قسمت استان، کوه شاهو با ارتفاع ۳,۳۰۰ متر و کم ارتفاع ترین منطقه، منطقه آلت در بانه با ارتفاع ۹۰۰ متر است.

آب و هوای استان کردستان تحت تاثیر توده های هوای گرم و مرطوب مدیترانه ای قرار دارد که این توده هوایی باعث بارندگی ها در بهار و ریزش برف در زمستان می شود. این توده هوا از اقیانوس اطلس و دریای مدیترانه با برخورد به ارتفاعات زاگرس بخش قابل توجهی از رطوبت را به صورت بارش های پراکنده برف و باران در این منطقه نشان می دهند. نفوذ توده های مرطوب زمستانی و بهاری در مریوان و دریاچه زریوار تاثیر فراوانی در اعتدال و مرطوب شدن هوای این ناحیه دارد. این استان به طور کلی تحت تاثیر دو جریان آب و هوایی گرم و سرد قرار دارد. در منطقه استان کردستان اقلیم های گوناگونی وجود دارد که انواع آن در نواحی مختلف به این صورت است: زمستان سرد و تابستان معتدل در دره میرآوا یا امیرآباد، زمستان معتدل در دشت اوباتو مسیر سنندج سقز، زمستان سرد با یخبندان های طولانی و تابستان گرم در طی روز و شب های خنک در مسیر مریوان دربند دزلی، آب و هوای مرطوب و معتدل در ناحیه اورامانات و در آخر اقلیمی نیمه خشک و نیمه مرطوب در مسیر سنندج مریوان.

در استان کردستان به علت وجود کوه های متعدد و بارندگی های زیاد رودهای پرآبی جریان دارند که اراضی وسیعی از این منطقه را در بر می گیرند و مهم ترین آن ها عبارتند از: قشلاق، گاو رود، گزان در سنندج، قم چقا، قزل اوزن، کوه زن، اوزن دره، چم، تلوار، شور، طهماسبی، رود سقز، آنیان و سنته در سقز، رنجلان، گاران، نگل، کلاترزان، چاولکان، کوماسی سیروان. که از میان این رودخانه ها شعبه های رود قزل اوزن در نواحی کوهستانی غربی و رود سیروان در شرق و شمال شرقی، از مهم ترین رودهای جاری استان به شمار می آیند.

پیشینه تاریخی

استان کردستان بخشی از سرزمینی است که تحت حاکمیت مادها قرار داشت. مرز تاریخی سرزمین هایی که بوسیله مادها اداره می شده، در شمال به «اوراتو»، در غرب به «آشور» و در جنوب و جنوب غربی به ایلام و سومر منتهی می شد. قبل از تشکیل دولت مادها در ایران چهار طایفه به نام های «هوریان»، «لولوبیان» اجداد طوایف لرها، «کامیاران» اجداد مادها و گوتیان زندگی می کردند. تاریخ اقوام کرد تا قبل از اسلام چندان روشن نیست. بر اساس اسناد و مدارک به جا مانده کردها از «طایفه گوتیان» بودند که بارها مورد تاخت و تاز آشوری ها قرار می گرفتند. این قوم بعدها با دولت ماد متحد می شوند و آشوریان را منقرض کردند. همچنین بر اساس

متن نوشته کتیبه داریوش در تخت جمشید و بیستون: دولت ماد در سال ۵۵۰ ق. م، در قلمرو دولت هخامنشیان قرار داشته است در عصر سلجوقیان و به ویژه در عهد حکومت طغرل بیگ تمامی ناحیه کوهستانی غرب ایران یعنی کردستان، به عراق عجم نام گذاری شد و در منشوری از خلیفه عباسی، در سال ۴۳۷ هـ ق، از طغرل بیگ سلجوقی به عنوان «ملوک العراقین» نام برده شده است.

به نظر می رسد که در دوره ایلخانان مغول، کردستان جزو عراق عجم محسوب می شد. در کتاب «سفر جنگی گزنفون» به نام «کردوخوی» برای اقوام کرد اشاره شده است. این قوم در کوه ها و دره های میان عراق و ارمنستان و به خصوص در محلی که امروزه «زخو» نامیده می شود قرار دارد، ساکن بودند. هرچند تاریخ اقوام کرد در پیش از اسلام تاریک و مبهم است ولی در دوره پس از اسلام پیشینه ای روشن تر دارد. در اوایل قرن هفتم هجری، سلیمان شاه از ترکمانان ایوه بر آن حکومت کرده است. شرف الدین بدلیسی حدود کردستان را در روزگار صفوی و در کتاب «شرف نامه» خود با افزودن ولایت لرستان یک جا ذکر می کند و در شرف نامه سرزمین لرستان و قوم لر را با کردها یکی می شمارد.

اعراب در تاریخ ۱۶ یا ۲۰ هـ ق، قلعه‌ها و استحکامات کردها را تصرف کردند. در ۲۳ هـ ق، که سپاه عرب در ایالت فارس مشغول فتوحات بود، کردهای فارس در دفاع از فسا و دارابجرد شرکت داشتند. فتح شهر زور و داراباذ که از شهرهای کردنشین بودند، در سال ۲۲ هـ ق، صورت گرفت. ابوموسی اشعری در سال ۲۵ هـ ق، کردها را سرکوب کرد. در سال ۳۸ هـ ق، کردهای ناحیه اهواز، در قیام خربت ابن‌راشد برضد «امیرالمؤمنین علی(ع)» جانب خربت را گرفتند، اما پس از قتل «خریت» این قیام سرکوب و عده زیادی از آنان کشته شدند. در سال ۹۰ هـ ق، کردهای منطقه فارس سر به شورش برداشتند و این شورش به وسیله حجاج ابن یوسف ثقفی سرکوب شد. در سال ۱۴۸ هـ ق، کردهای موصل قیام کردند و منصور خلیفه عباسی، خالد برمکی را برای سرکوبی آنان به آنجا فرستاد و وی نیز شورش کردها را سرکوب کرد. در سال ۲۲۴ هـ ق. یکی از پیشوایان کردهای اطراف موصل به نام جعفر ابن فهرجیس برضد خلیفه معتصم سر به شورش گذاشت خلیفه سردار معروف خود «آیتاخ» را به جنگ او فرستاد.

در دوره حکومت صفویه قسمت وسیعی از کردستان آن روز تحت تسلط دولت ایران قرار داشت که شامل دامنه‌های شرقی کوه‌های زاگرس بود. با تشکیل سلسله زندیه، برای نخستین بار در تاریخ ایران سلسله‌ای کرد نژاد به سلطنت رسید به طوری که در اواخر حکومت زندیه، قسمتی از آذربایجان غربی به تصرف طایفه دنبلی که یکی از طوایف بزرگ کرد بودند، درآمد و شهر خوی را به عنوان مرکز حکومت و قدرت خود انتخاب کردند. در قرن نوزدهم میلادی بارها کردها در خاک عثمانی میل باطنی خود را برای رسیدن به استقلال و تشکیل دولتی کرد زبان ظاهر کردند. در سال ۱۸۷۸ میلادی، شیخ عبیدالله نقشبندی به فکر تاسیس کردستان مستقل تحت حمایت دولت عثمانی افتاد در پی این تصمیم، طرفداران وی در سال ۱۸۸۰ میلادی، اطراف ارومیه، ساوجبلاغ، مراغه و میاندوآب را به تصرف خود درآوردند که این خود باعث متحمل زحمات زیاد سپاهیان ایران برای به دست آوردن این منطقه شد.

قاضی محمد همزمان با حضور قوای متفقین در سال ۱۹۴۶ میلادی در ایران و با حمایت دولت روسیه شوروی، جمهوری خلق کردستان را که مرکز آن مه‌آباد بود، تشکیل داد. پس از تخلیه کامل ایران از قوای متفقین و اعزام ارتش دولت مرکزی به نواحی آذربایجان و کردستان، این شورش و جمهوری ناشی از آن نیز از هم متلاشی گردید.

بنا به پیش نویس شماره ۱۲۷۵ در سال ۹/۹/۱۳۱۶، ایران به شش بخش تقسیم شده بود. استان‌ها غربی شامل شهرهای کردستان، کرمانشاه، لرستان، همدان، خوزستان و کهگیلویه بود. بالاخره در سال ۱۳۳۷ هـ ش، با توجه به فرمان شورای وزراء، کردستان از پنجمین استان جدا شد و استان کردستان را تشکیل داد.

اقوام و زبان

به استناد شواهد و مدارک مستند تاریخی، قوم کرد یکی از نژادهای آریایی هستند که در هزاره دوم قبل از میلاد از کناره‌های دریای خزر به سلسله کوه‌های زاگرس آمده و با غلبه بر قدرت آشوریان در نینوا، امپراطوری مادها را در قرن هفتم قبل از میلاد در ایران پایه‌گذاری کردند. این استان یکی از استان‌های کردنشین در غرب ایران است. اکثر ساکنان این استان، کرد زبان هستند که به لهجه‌های مختلف صحبت می‌کنند. گروهی از مردم شناسان بر این باورند که زبان کردی یکی از زبان‌های گروه هند و اروپایی و ایرانی است.

زبان کردی در استان کردستان و همچنین در استان‌های ایلام، کرمانشاه، همدان، آذربایجان غربی و شمال خراسان و دیگر کشورها، لهجه‌های گوناگونی دارد اما مهم‌ترین و پر تکلم‌ترین این لهجه‌های کردی شامل دو شاخه «کرمانجی» و «سورانی» است، شاخه سورانی در استان کردستان لهجه رایج در ادبیات مکتوب است. به غیر از زبان کردی مردم برخی از بخش‌های کرانی شهرستان بیجار و بخش مرکزی شهرستان قروه به زبان ترکی آذربایجانی صحبت می‌کنند. همچنین تکلم زبان لکی در بخش چهاردولی در شهرستان قروه نیز رواج دارد.

موقعیت اجتماعی و اقتصادی

جامعه عشایری در ترکیب اجتماعی استان کردستان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. عشایر این استان از طوایف قدیمی کرد ایران هستند که بیشتر آنان در مناطق بانه سقز، مریوان، دیواندره، سنندج و اورامانات اسکان یافته و یا به صورت محدود و کوتاه کوچ می‌کنند و در اغلب مواقع به دامپروری می‌پردازند.

استان کردستان از نظر کشاورزی در سطح کشور از اهمیت بالایی برخوردار است. وجود منابع آبی کافی، وجود منابع خاک کافی، بارندگی مناسب، وجود مراتع غنی و زیاد و وجود دشت‌های حاصلخیز چون دشت مریوان و قروه باعث توسعه و افزایش توان بخش کشاورزی استان شده‌اند. تولیدات کشاورزی این استان به ترتیب اهمیت، گندم، جو و حبوبات تشکیل می‌دهد که دو به دو صورت دیمی و آبی صورت می‌پذیرد.

در بخش دامپروری، یکی از قطب‌های اصلی دامداری کشور به حساب می‌آید و از میان دام‌ها، گوسفند و بره بیش‌ترین اهمیت و تعداد را دارد. از دیگر فعالیت‌هایی که در این استان انجام می‌گیرد، پرورش زنبور عسل است که در کردستان از رونق بسزایی برخوردار است.

فعالیت‌های صنعتی استان کردستان نسبت به سایر استان‌های کشور بسیار محدود است و از مناطق توسعه نیافته صنعتی کشور به شمار می‌رود. صنایع این استان به طور کلی، به دو گروه ماشینی و دستی تقسیم می‌شوند:

صنایع ماشینی استان مشتمل بر گروه‌های صنایع کانی غیرفلزی، شیمیایی، سلولزی، نساجی و چرم، غذایی، برق و الکترونیک هستند. در بخش صنایع دستی نیز در حال حاضر در نقاط شهری و روستایی کردستان عده زیادی به تولید محصول‌های گوناگون دستی که هم مصرف خانگی و هم ارزش تجاری دارند مشغول هستند. اهم این

صنایع دستی عبارتند از: فرش بافی، گلیم‌بافی، نساجی، نازک‌کاری چوب، گیوه‌دوزی، خراطی، سوزن‌دوزی، قلاب‌دوزی، پولک‌دوزی، منجوق‌دوزی و ساخت زینت‌آلات محلی.

غذاهای محلی

آش غوره، آش کشک، ترشک، ترخینه، پرشتین، خوراک کبک و تیهو، خورش ریواس، خوره، شله گنیم، شوروا، سایله، دلمه محلی، دانومه، قایرمه، کنگرماست، کباب قارچ کوهی، مته جنه، یتیمچه.

سوغات

مهم‌ترین سوغات استان کردستان صنایع دستی استان شامل: فرش، گلیم، سجاده، نمد، نازک‌کاری، زیورآلات کردی و آلات موسیقی است. فرش سنندج در نوع خود بی‌نظیر است و فرش و گلیم بیجار نیز معروفیت خاصی دارد. گفته می‌شود؛ پس از فرش، مهم‌ترین سوغات استان تخته نرد و سایر مصنوعات چوبی است که توسط هنرمندان حرفه‌ای این دیار ساخته و روانه بازار می‌شود.

علاوه بر صنایع دستی دیگر سوغاتی‌های استان کردستان عبارتند از: گردو، نان کاک، شیرمال بیجار، سوهان کنجدی، نان برنجی، باسلق و سقز.

جاذبه‌های طبیعی گردشگری

بانه : تفرجگاه سورین، دشت‌های بانه، جنگل‌های بانه، غار شووی، حاشیه رود زرینه رود، حاشیه رود بانه،

حاشیه رود سلیمان بگ، حاشیه رود بویین، حاشیه رود شوی، حاشیه رود نمشیر، آربابا

بیجار : پیست اسکی نثار، دامنه کوه شاه نشین، دامنه کوه سرقیصه، دامنه نقاره کوب، دامنه پنجه علی، دشت بیجار، رود سیروان، چشمه آب تلخ، چشمه خاورآباد، چشمه قم چای، منطقه حفاظت شده محیط زیست بیجار

دیواندره : رود قزل اوزن، دامنه کوه چهل چشمه، حاشیه رودخانه قزل اوزن، حاشیه رودخانه یول کشتی، غار کرفتو، غار باش قشلاق، غار قالوجه، مراتع سرسبز سارال

سقز : دامنه کوه نکروز، دامنه کوه ونوشه، دامنه کوه چاقل، دامنه کوه روش، دشت های سقز، جنگل های سقز، حاشیه رود سیمینه رود، حاشیه رود زرینه رود، حاشیه رود خور خوره، طبیعت دره نان، غار کرفتو

سنندج : پارک جنگلی آبیدر، دامنه کوه کوچسار، دامنه کوه شیخ معروف، دامنه کوه مسجد میرزا، دامنه کوه ملا کاووف، دامنه کوه هوار برزه، دامنه کوه چرخ لان، دامنه کوه سراج الدین، دریاچه پشت سد قشلاق، دشت دهگلان، جنگل های سنندج، طبیعت روستای نگل، طبیعت روستای صلوات آباد

قروه : دشت قروه، دامنه کوه پنج علی، دامنه کوه شیدا، دامنه کوه حسین بک، چشمه سراب وینسار، چشمه آب معدنی بابا گرگر، منطقه حفاظت شده بدر و پریشان

کامیاران : تنگه و رودخانه پلنگان، دامنه و ارتفاعات شاهو، دامنه کوه جنگلی کوبگار، دامنه ارتفاعات عاولان، دشت کامیاران، دشت امیرآباد، زیستگاه شاهو، چشمه آب معدنی گواز، حاشیه رودخانه سیروان، طبیعت روستای پلنگان

مريوان : آبشار کويله، درياچه زريوار، جنگل هاي مريوان، طبيعت روستاي درکي، کوه کاني چرمه، کوه سنا سره،
کوه ميانه، کوه پيازه، کوه تخت

جاذبه هاي تاريخي

بانہ : زيارتگاه سليمان بيگ، روستاي قديمي شوي، سد باستاني شو، شهر تاريخي آرمرده، مسجد روستاي نجنه
عليا

بيجار : آرامگاه شيخ فاضل گروسي، امام زاده عقيل، امام زاده مهرباب علي، بازار قديمي بيجار، برج آجري اوشقون
بابا، برج اوچ گنبد خان، برج ينگي ارخ، بقعه پير خضر، پل قجور، تيمچه امير تومان، تيمچه حاج شهباز، روستا و
مسجد تاريخي خسروآباد، قلعه قم چقاي، کتيبه هيراتيک در دره هفت آسياب، مقبره شيخ فاضل گروسي

ديواندره : تپه باستاني روستاي زاغه عليا، عمارت سالار سعيد، حمام قديمي پنجه سفلي، قلعه کهنه روستاي
آجاري

سقز : بازار قدیمی سقز، تپه زیویه، قلعه زیویه، قلعه قپلانتو، مجموعه کاروانسراهای سقز، مسجد دو مناره

سنندج : امام زاده پیر عمر، امام زاده پیر محمد، امام زاده عبدالله، باغ امیریه، باغ امانیه، چهار باغ خسرو آباد، پل قشلاق، پل شیخ، زیارتگاه و مسجد هاجره خاتون، خانه معمارباشی، خانه آیت اله شیخ محمد مردوخ کردستانی، خانه گله داری، خانه مجتهدی، حمام شیشه، حمام خان، حمام صلاحی، حمام عبدالخالق، حمام و عمارت آصف وزیری، حمام عمارت ملا لطف اله شیخ الاسلام، حمام وکیل الملک، عمارت خسرو آباد، عمارت سالار سعید و موزه سنندج، عمارت مشیر دیوان، عمارت امجد الاشراف، عمارت وکیل الملک، عمارت احمدزاده، عمارت سرهنگ آزموده اردلان، عمارت ملک التجار، قلعه پلنگان، قلعه حسن آباد، کلیسای سنندج، مسجد خورشید لقا خانم، مسجد دارالاحسان، مسجد دارالامان، مسجد رشید قلعه بیگی، مسجد وکیل، مسجد وزیر، مقبره شیخ محمد باقر غیاثی

قروه : آثار صخره ای کوه فرهاد تراش، امام زاده گرگر، امام زاده شیدا، پل تاریخی فرهاد آباد، تپه بابا گور گور، حمام قصلان، عمارت خسروآباد

کامیاران : تپه تاریخی توپره ریز، روستای تاریخی پالنگان، روستای تاریخی صلوات آباد بیجار، روستای تاریخی اورامان تخت، روستای تاریخی خسروآباد گروس، روستای تاریخی آوی هنگ، زیارتگاه حضرت عکاشه، کتیبه باستانی تنگی ور، مقبره شیخ عباس

مریوان : سنگ نبشته اورامانات، قلعه ایمام